

Σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ και η θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ισραήλ αποτελούν από τους σημαντικότερους παίκτες στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου σε επίπεδο στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος, πολιτιστικής κληρονομιάς και διπλωματικής επιρροής. Οι σχέσεις αυτών των χωρών μεταξύ τους έχουν περάσει από διάφορα στάδια, τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Όμως επειδή η ιστορία υπάρχει για να μας διδάσκει και όχι για να προκαλεί τα πάθη, ο ψύχραιμος παρατηρητής της μπορεί να αξιοποιήσει τη πορεία των γεγονότων και να προετοιμαστεί για το μέλλον. Εξετάζοντας τις σχέσεις αυτές υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, χρήζει να κάνουμε ένα καθορισμό των στόχων της Ελλάδας και μία ανάλυση των ευκαιριών και δυνατοτήτων για την επίτευξή τους. Επίσης, να εξετάσουμε τους πιθανούς κινδύνους, κυρίως αυτούς που πηγάζουν από τους ίδιους τους στόχους και της δυνατότητες της Τουρκίας και του Ισραήλ, τους λόγους που έφεραν αυτές τις δύο χώρες κοντά, και τις αιτίες που τις απομάκρυναν.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, με το τέλος του ψυχρού πολέμου και την απομείωση του σοβιετικού κινδύνου, καθώς και την ευμετάβλητη κατάσταση των συνόρων στα γειτονικά στη Τουρκία κράτη, επικράτησε εντός της Τουρκίας η φοβία ότι ο ρόλος της στο νέο status quo της περιοχής θα έχανε τη σημασία του. Με πρωτοβουλία του Προέδρου Οζάλ, έγινε επαναπροσδιορισμός της εξωτερικής πολιτικής με σκοπό την ανάλυση του ρόλου του διαμορφωτή των τοπικών εξελίξεων. Τέθηκαν τέσσερις βασικοί στόχοι που συνοψίζονταν στην αποκατάσταση της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας στα μάτια των Η.Π.Α., την εκμετάλλευση αναδυόμενων ευκαιριών για οικονομική και εμπορική δραστηριότητα, αντιστάθμιση της αποτυχίας εξασφάλισης θέσης ως μέλος της Ε.Ο.Κ. και προβολή της Τουρκίας ως αυτόνομη περιφερειακή δύναμη¹. Η άποψη σημαντικού μέρους της ηγεσίας της Τουρκίας ήταν πως το μέλλον της χώρας εξαρτάται από την εμπορική και οικονομική της εξάπλωση και την αξιοποίηση αναπτυξιακών έργων ως μέσο επιρροής των τοπικών εξελίξεων. Ως βασικός συνεργάτης θεωρείτο το Ισραήλ. Μέσω μίας στενής συνεργασίας με το Ισραήλ, η Τουρκία μπορούσε να εξασφαλίσει την υποστήριξη του αμερικανο-εβραϊκού λόμπυ όσον αφορά θέματα εξοπλιστικά, υποστήριξης θέσεων για το Κυπριακό και για τους αγωγούς πετρελαίου της Κεντρικής Ασίας. Επίσης, ενίσχυση της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας, τόσο στα σχέδια των Η.Π.Α., όσο και ως ενός ανεξάρτητου παίκτη στη περιοχή, συνεργασία μυστικών υπηρεσιών κυρίως με στόχο την αντιμετώπιση του PKK, καθώς και αναβάθμιση των δυνατοτήτων χειρισμού κρίσεων της Τουρκίας σχετικά με διμερή προβλήματα με τη Συρία, το Ιράν και το Ιράκ. Τέλος, προσέβλεπε σε σημαντικά οικονομικά οφέλη σχετικά με την προώθηση τουρκικών οικονομικών βλέψεων προς τη Κεντρική Ασία, την εξασφάλιση μεταφοράς πετρελαίου από τον Καύκασο μέσω Τουρκίας, επενδύσεις και προώθηση των σχεδίων της Τουρκίας να γίνει ο μεγαλύτερος εξαγωγέας νερού στα αραβικά κράτη και το Ισραήλ, μέσω της συμμετοχής στην ειρηνευτική διαδικασία και τέλος συνεργασία στο τομέα της πολεμικής βιομηχανίας με την ισραηλινή και ανάδειξη της Τουρκίας ως κέντρο παραγωγής συστημάτων.

Για το Ισραήλ, η ανάπτυξη των σχέσεων με τη Τουρκία αποτελούσε επιθυμία των πρώτων μάλιστα κυβερνήσεών του. Ο ίδιος ο Μπεν Γκούριον υποστήριζε πως μία στενή συνεργασία με τη Τουρκία και το Ιράν (πριν την Ισλαμική Επανάσταση), θα μπορούσε να το ενισχύσει έναντι των αράβων αντιπάλων του. Διπλωματικοί κύκλοι του Ισραήλ υποστήριζαν μία ευρύτερη οπτική του ωφέλους. Η Τουρκία ήταν μία δυτικά προσανατολισμένη, ισλαμική χώρα, με δυναμικό πληθυσμό

¹ Βερέμης Θάνος, Ντόκος Π. Θάνος : Η σύγχρονη Τουρκία, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική 510

περίπου εβδομήντα εκατομμυρίων. Ανάπτυξη σχέσεων θα σήμαινε, ενίσχυση της προσπάθειας ενσωμάτωσης του Ισραήλ στη Μέση Ανατολή, αποδόμηση της αραβικής προπαγάνδας μέσω ανάπτυξης φιλικών σχέσεων με μία Ισλαμική χώρα και, από το 1979 και ύστερα, λόγω των συνόρων Τουρκίας και Ιράν, ένα ανάχωμα στις εχθρικές βλέψεις του έναντι του Ισραήλ.² Όσον αφορά τα οικονομικά ωφέλη για το Ισραήλ, η Τουρκία ήταν μία χώρα με ελκυστική αγορά λόγω του πληθυσμού, του μεγέθους και των φυσικών της πόρων, αλλά και του γεγονότος ότι οι οικονομίες της Τουρκίας και του Ισραήλ είναι συμπληρωματικές. Επιπλέον, ενισχύονταν και οι ισραηλινές οικονομικές και πολιτικές επιδιώξεις στη περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, κυρίως ο περιορισμός της επιρροής του Ισλάμ.

Αρκετές ήταν οι φωνές εντός του Ισραήλ που καλούσαν για προσεκτική προσέγγιση με τη Τουρκία. Το Υπουργείο Εξωτερικών του Ισραήλ ανησυχούσε για τη πορεία των ειρηνευτικών διαδικασιών με τα αραβικά κράτη, λόγω της έντονης ανάπτυξης των σχέσεων με τη Τουρκία. Επιπλέον, αρκετοί εξέφραζαν φόβους για την ανάπτυξη στρατιωτικών σχέσεων, καθώς και εξασφάλισης εξοπλιστικών προγραμμάτων προς τη Τουρκία, στο (μακρινό για τότε) σενάριο μίας Ισλαμιστικής Τουρκίας και την ενδεχόμενη σύγκρουση συμφερόντων. Επίσης, ύπηρχε το πρόβλημα της αντιμετώπισης του Κουρδικού ζητήματος, δεδομένου ότι το Ισραήλ παραδοσιακά θεωρεί του Κούρδους συμμάχους τους, λόγω του ότι αποτελούν καταπιεσμένες μειονότητες, στα εχθρικά προς το ίδιο, αραβικά κράτη και το Ιράν. Αντίθετα, Το Υπουργείο Άμυνας υποστήριζε την ανάπτυξη των σχέσεων. Τα ωφέλη που παρουσίαζε η στρατιωτική ηγεσία αφορούσαν τη στρατιωτική βιομηχανία και τα συμβόλαια πωλήσεων πολεμικού υλικού που θα κέρδιζε σε μία σημαντική αγορά, θα αναβαθμιζόταν η επιχειρησιακή ικανότητα των ισραηλινών πιλότων, οι οποίοι εκπαιδεύονταν πάνω από τη θάλασσα και στερούνται εκπαίδευσης πάνω από ορεινές περιοχές και πιθανή παροχή ασφαλούς διαδρόμου σε ενδεχόμενη στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ιράν. Επιπλέον, δημιουργία πλέγματος ασφάλειας με τη συμμετοχή της Ιορδανίας και των Η.Π.Α., και ενίσχυση της αποτρεπτικής ισχύος έναντι του Ιράν και ενδεχομένως ενός εχθρικού Ιράκ.

Τα αποτελέσματα της ανάπτυξης των σχέσεων των δύο χωρών ήταν αμφότερα σημαντικά. Ύστερα από υπογραφή αρκετών και σημαντικών συμφωνιών, οι δύο χώρες προχώρησαν σε συνεκπαιδεύσεις στα εδάφη τους, συμφωνίες συνεργασίας πολεμικής βιομηχανίας και εξοπλιστικών προγραμμάτων και άλλες σημαντικές εμπορικές συμφωνίες. Το Ισραήλ ανέλαβε σημαντικό ρόλο στη διαδικασία εκσυγχρονισμού του πολεμικού υλικού της Τουρκίας, και έγινε προσπάθεια μάλιστα να είναι η πρώτη χώρα που θα γίνονταν εξαγωγές του Μερκάβα, του βασικού τανκ του Ισραήλ. Ο τουρισμός γνώρισε σημαντική ανάπτυξη φτάνοντας τις πεντακόσιες εξήντα χιλιάδες ισραηλινούς τουρίστες, πριν το Πόλεμο της Γάζας το 2008. Οι εμπορικές σχέσεις αναπτύχθηκαν σε σημείο να φτάσουν τα τέσσερα δισεκατομμύρια δολάρια το 2015, με κύρια εμπορεύματα, τρόφιμα, σιτηρά και βιοτεχνικά προϊόντα από πλευράς Τουρκίας, και χημικά, πλαστικά και υλικά υψηλής τεχνολογίας από πλευράς Ισραήλ.³

Ιστορικά οι σχέσεις Ελλάδας και Ισραήλ είχαν μία αρνητική πορεία. Οι κύριοι λόγοι αφορούσαν μία προσπάθεια των ελληνικών κυβερνήσεων να διατηρήσουν καλές εμπορικές σχέσεις με τις αραβικές χώρες, αποτροπή της εκδίωξης του ελληνικού στοιχείου από την Αίγυπτο, και πιθανή υποστήριξη για το Κυπριακό από τα πολυάριθμα αραβικά κράτη (σε αντίθεση με τη μία νήφο του Ισραήλ), όσον αφορά τις αποφάσεις του Ο.Η.Ε. Οι αποτυχίες επίτευξης αυτών των στόχων, δημιούργησαν θετικό κλίμα για την ανάπτυξη των σχέσεων με το Ισραήλ. Από τη δεκαετία του 1990 και ύστερα, η Ελλάδα με το Ισραήλ ακολούθησαν μία πορεία αναβάθμισης και ανάπτυξης των διμερών σχέσεων, μικρότερης κλίμακας βέβαια σε σχέση με την αντίστοιχη Τουρκίας – Ισραήλ. Τα τελευταία χρόνια όμως, λόγω διαφόρων πολιτικών της κυβέρνησης Ερντογάν που

2 Βερέμης Θάνος, Ντόκος Π. Θάνος : Η σύγχρονη Τουρκία, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική ,516-518

3 Ihan Güllü, Miraç Yazıcı : Describing Turkey-Israel Relationships with its trade dimensions, 104-108

πηγάζουν από διαφορετική προσέγγιση του ζητήματος του γεωστρατηγικού ρόλου της Τουρκίας, οι καλές σχέσεις που διατηρούσε με το Ισραήλ, έχουν επηρεαστεί αρνητικά σε μεγάλο βαθμό. Εκατέρωθεν αρνητικές δηλώσεις και ισχυρές κατηγορίες σε εύλεκτα θέματα όπως το ζήτημα της Παλαιστίνης, η Χαμάς, η κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου κα., έχουν φέρει τις δύο χώρες από το σημείο της πολύ κοντινής συνεργασίας, σε σχεδόν εχθρικό. Αυτή η κατάσταση έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να αναπτύξει περισσότερο τις σχέσεις της με το Ισραήλ, κυρίως από το 2010 και ύστερα, με παράλληλη συμμετοχή της Κύπρου, για να φτάσουν σήμερα στο σημείο των κοινών στρατιωτικών ασκήσεων, συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα και στο ζήτημα των αγωγών και της προμήθειας ηλεκτρικού ρεύματος, σημαντικής ανάπτυξης της τουριστικής κίνησης, καθώς και των εμπορικών σχέσεων. Αν και παραμένουν κύρια ζητήματα στα οποία οι δύο πλευρές είναι δύσκολο να έρθουν σε πλήρη συνεννόηση, όπως το Παλαιστινιακό, παρατηρείται αμοιβαία κατανόηση των θέσεων, και η συνεργασία των δύο χωρών ακολουθεί διαρκώς θετική πορεία.

Λόγω του ότι η καλή πορεία των σχέσεων Ελλάδας και Ισραήλ είναι σχετικά νέα, υπάρχουν ακόμα αρκετοί τομείς που μπορούν να ισχυροποιηθούν. Πέραν από το τομέα της ενέργειας, προτεινόμενοι οικονομικοί και εμπορικοί τομείς για συνεργασία αποτελούν ο τομέας του fintech, όπου η Ελλάδα έχει καλή δυναμική και δυνατότητα ανάπτυξης, και το Ισραήλ κατέχει τεχνογνωσία, εμπειρία και έτοιμες υποδομές. Επιπλέον, στενή συνεργασία ελληνικών με ισραηλινές βιομηχανίες θα έδινε νέα πνοή στην αποδομημένη σε μεγάλο βαθμό βιομηχανική παραγωγή της Ελλάδας, και ένα ανοιχτό πεδίο επενδύσεων για το Ισραήλ σε μία χώρα με υψηλό επίπεδο κατάρτησης και, πλέον, αρκετά ικανοποιητικούς για τον εργοδότη μισθούς, καθώς και άμεση πρόσβαση στις αγορές των ευρωπαϊκών χωρών. Πιθανή συνεργασία ελληνικών με ισραηλινές επιχειρήσεις σε διάφορους κλάδους επιχειρηματικότητας, θα έδινε ώθηση στη χαμηλή παραγωγικότητα που παρουσιάζει η ελληνική οικονομία, λόγω της οποίας δημιουργούνται σημαντικά προβλήματα στις εμπορικές σχέσεις της χώρας. Η ανταλλαγή τεχνογνωσίας θα ενίσχυε την πολυπλοκότητα και ενσωμάτωση της ελληνικής αγοράς στη παγκόσμια, κάνοντάς τη πιο ανταγωνιστικά, γεγονός που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματά της. Σύμφωνα με δηλώσεις του Προέδρου του Ισραήλ, *"η συνεργασία των δύο χωρών μπορεί να επεκταθεί στους τομείς της τεχνολογίας στην ανάπτυξη τροφίμων, τη γεωργία και τη διαχείριση υδάτων, την ιατρική, τον τουρισμό και το τομέα της ασφάλειας και κυβερνοασφάλειας."* Σημαντική ώθηση μπορεί να δοθεί στο πρωτογενή τομέα των δύο χωρών, με κοινή έρευνα στα ζητήματα των πρώτων υλών και μετάλλων, των υψηλής ποιότητας τροφίμων, της ιχθυοκαλλιέργειας, της αντιμετώπισης της ερημοποίησης και της κλιματικής αλλαγής. Επιπροσθέτως, σημαντικές προοπτικές έχουν οι κλάδοι των θαλάσσιων μεταφορών και του shipping, καθώς και της εκπαίδευσης.

Πέρα από τα σημαντικά οικονομικά και τεχνολογικά ωφέλη, τα στρατιωτικά αποτελούν επίσης πολύ μεγάλο κίνητρο. Μέσω των κοινών εκπαιδύσεων, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις συνεργάζονται με εμπειροπόλεμους στρατιωτικούς, και κυρίως έρχονται σε επαφή με το στρατιωτικό δόγμα μίας χώρας που εφαρμόζει καθεστώς καθολικής στράτευσης όπως και η Ελλάδα (με εξαίρεση την υποχρεωτική στράτευση του γυναικείου πληθυσμού). Η ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών στο συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και σε άλλα επιχειρησιακά ζητήματα, θα ενίσχυε τις δυνάμεις άμεσης επέμβασης και των δύο χωρών. Η ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων σχετικά με το θέμα της χρήσης στρατιωτικού υλικού, αλλά και εκπαίδευσης των επαγγελματιών, αλλά και των στρατιωτών θητείας, θα ανέβαζε το επίπεδο της ποιότητας των ενόπλων δυνάμεων και θα ενίσχυε την αποτρεπτική ισχύ. Επιπλέον, η αποτρεπτική ισχύς τόσο της Ελλάδας όσο και του Ισραήλ, και φυσικά και της Κύπρου, ενισχύεται σημαντικά και με τη δημιουργία του εναέριου και υδάτινου διαδρόμου Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ. Άλλοι τομείς συνεργασίας παρουσιάζονται μέσω της κοινής δράσης ελληνικού και ισραηλινού λόμπυ στην Αμερική για τη προώθηση των εθνικών θεμάτων και των δύο χωρών.

Η απομάκρυνση της Τουρκίας και του Ισραήλ, έχει δημιουργήσει αρκετές ευκαιρίες, τις οποίες η Ελλάδα θα πρέπει να καλύψει για να εξασφαλίσει τη θέση της ως βασικός σύμμαχος του

Ισραήλ. Βασική επιδίωξη της θα πρέπει να είναι η ανάδειξη της αναγκαιότητας και αμοιβαίας ενίσχυσης των δύο χωρών. Οι ενδείξεις είναι πολύ θετικές για τη μελλοντική πορεία των σχέσεων Ελλάδας και Ισραήλ, δεν πρέπει όμως να παραβλέπουμε σημαντικούς παράγοντες που θα μπορούσαν να αλλάξουν το τοπίο. Το ενδεχόμενο επαναπροσέγγισης της Τουρκίας και του Ισραήλ, θα άφηνε την Ελλάδα εκτεθημένη σε μία αναθεωρητική Τουρκία, όπου χάρην και στη ραγδαία οικονομική και πληθυσμιακή άνοδο των τελευταίων ετών, οι φωνές για οικονομικό και εδαφικό επεκτατισμό πληθαίνουν. Πάγια θέση κύκλων της διπλωματικής υπηρεσίας του Ισραήλ παραμένει ότι η χώρα τους πρέπει να έχει φιλικές σχέσεις με τη Τουρκία. Μπορεί σύμφωνα με τη παρούσα πολιτική κατάσταση στη Τουρκία, να είναι δύσκολη η επαναπροσέγγιση με το Ισραήλ, όμως εξίσου αδύνατο φαινόταν πριν μερικά χρόνια οι δύο χώρες να μην είναι σύμμαχες. Η Τουρκία εξάλλου αποτελεί σήμερα σημαντικό πόλο άμεσων ξένων επενδύσεων, με σημαντική ανάπτυξη των υποδομών της σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Παρά τα πρόσφατα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει, παραμένει ένας από τους σημαντικότερους παίκτες στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου σε όλους τους τομείς. Τα οικονομικά δεδομένα της Ελλάδας είναι κατά πολύ μικρότερα από αυτά της Τουρκίας και οι στρατιωτικές της δυνατότητες έχουν ενισχυθεί σημαντικά τόσο σε τεχνολογικό επίπεδο όσο και στο θέμα της εγχώριας παραγωγής οπλικών συστημάτων. Αν και η Τουρκία παραμένει σημαντικότερος εμπορικός εταίρος τόσο για την Ελλάδα όσο και για το Ισραήλ, σε συνολικό όγκο και αξία εμπορίου, αυτό δε σημαίνει ότι το εμπόριο ανάμεσα στην Ελλάδα και το Ισραήλ δε μπορεί να αποτελέσει άλλον ένα συνδυαστικό κρίκο. Ως ένα βαθμό οι οικονομίες των δύο χωρών είναι συμπληρωματικές, και με τη σωστή διαχείριση και καθοδήγηση της παραγωγής μπορούν να γίνουν ακόμη περισσότερο. Μία πολύπλευρη προσέγγιση των δύο χωρών, σε οικονομικά, στρατιωτικά, διπλωματικά και πολιτιστικά ζητήματα θα ισχυροποιούσε τους δεσμούς και θα παρήγαγε το απαραίτητο αποτέλεσμα για τη διατήρηση της φιλίας και συμμαχίας.

Η παρούσα κατάσταση στις διεθνείς σχέσεις μοιάζει με ένα παιχνίδι όλων εναντίων όλων, όπου οι συμμαχίες και οι φιλίες έχουν πρόσκαιρο και ευκαιριακό χαρακτήρα και στηρίζονται πάνω στο χρονοδιάγραμμα της χρησιμότητάς τους. Οι επενδύσεις στους τομείς της ενέργειας και των υδρογονανθράκων, αν και ισχυροποιούν τα θεμέλια των διμερών ή πολυμερών σχέσεων, όπως έχουμε δει και σε άλλες περιπτώσεις η οικονομική με τη πολιτική διπλωματία δεν ακολουθούν απαραίτητα παράλληλες πορείες και κράτη με αρνητικές πολιτικές σχέσεις, μπορούν να έχουν ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς.

Αναφορές : <https://www.jpost.com/Opinion/Whither-Greece-Israel-relations-542126>
<http://www.skai.gr/news/world/article/373637/netaniahou-se-erdogan-opoios-katehei-edafi-tis-kuprou-den-borei-na-mila/>
<https://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/world/article28859827.html>
<http://www.ekathimerini.com/225287/article/ekathimerini/comment/potential-is-great-in-greek-israeli-relations-president-rivlin-tells-kathimerini>
<https://tradingeconomics.com/israel/balance-of-trade>
<https://tradingeconomics.com/greece/balance-of-trade>
<https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/israel/>
<https://www.dw.com/en/turkey-and-israel-animosity-ends-when-it-comes-to-money/a-41766113>
https://www.researchgate.net/publication/309160428_Describing_Turkey_Israel_Relationships_With_Its_Trade_Dimension
<https://www.chambersandpartners.com/an-overview-of-the-israeli-fintech-ecosystem>
https://www.huffingtonpost.com/demetriospogkas/can-fintech-be-an-opportu_b_9194934.html?guccounter=1